

Ірхін Юрій Борисович, завідувач відділу психологічних досліджень
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз,
кандидат психологічних наук, доцент

АКТУАЛЬНІСТЬ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НЕВМОТИВОВАНОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ АГРЕСІЇ В ПОВЕДІНЦІ ЮНАКІВ І ПІДЛІТКІВ

Упродовж двох останніх десятиліть в Україні, як і в інших країнах Європи, відбувається невпинний процес трансформації злочинності, особливо в молодіжному сегменті суспільства, тобто серед молодих людей підліткового та юнацького віку.

З початку 2000-х років сучасні кримінологи та кримінальні психологи дедалі частіше фіксують випадки невмотивованої агресивно-насильницької поведінки серед юнаків і підлітків. Причому переважно невмотивована агресія межує з суто злочинною поведінкою.

За даними вітчизняних дослідників серед основних причин, що впродовж декількох десятиліть призвели до зниження критичної точки стану моральності й законслухняності молоді в нашій державі, є:

- нестабільність та швидка змінюваність політичних орієнтирів;
- переоцінка вкладених роками морально-етнічних цінностей;
- панування подвійних стандартів у суспільній свідомості;
- відверта пропаганда насилля, жорстокості, свавілля й кримінальної романтики в засобах масової інформації;
- штучно створений негативний імідж правоохоронних органів;
- свідоме паплюження та приниження соціальної ролі правоохоронної системи країни;
- знецінення ідеалів боротьби зі злом на фоні зростання культу грошей у масовій молодіжній культурі;
- розповсюдження культу кримінальної вседозволеності, безкарності й відсутності справедливого правосуддя в державі.

Окрім цього, останнім часом в українському суспільстві сформувалися соціокультурні чинники, які безпосередньо викликають спонтанні прояви агресивного поведіння й насилля. Здебільшого вони викликані нав'язливою демонстрацією фактів насилля в засобах масової інформації, що формує у свідомості молодих людей чіткі еталони й алгоритми вчинення насильницьких дій.

Характерною супутньою рисою формування засобами масової інформації агресивно-насильницьких еталонів у свідомості молоді є їх суцільна невмотивованість (майже цілковита відсутність злочинної мотивації, злочинної спрямованості та суто злочинних спонукань до вчинення агресивно-насильницьких дій).

Більшість насильницьких злочинів, які нині вчиняють молоді особи (від 15 до 25 років), з гуманістичної точки зору є винятково жорстокими, цинічними, безглуздими і такими, що не піддаються розумінню з позицій здорового глузду.

На жаль за соціально-гуманітарних умов, що на сучасному етапі панують в українському суспільстві, невмотивовані агресивно-насильницькі злочини поступово стають розповсюдженим явищем. Переважно це явище ґрунтується саме на відсутності зрозумілих на рівні людської свідомості мотивів учинення таких злочинів. Причому динаміка їх збільшення свідчить про те, що в найближчому майбутньому саме невмотивовані агресивно-насильницькі злочини можуть посісти провідні місця серед найбільш небезпечних кримінальних злочинів.

Раптове виникнення надмірної насильницької агресії в дітей старшого підліткового і юнацького віку сучасні психологи пояснюють кардинальними змінами у мисленні, пов'язаними із зміною загального психоемоційного стану. За умов наявності у молодій людини готових алгоритмів дій в обставинах, пов'язаних із необхідністю застосування сили, які з дитинства формуються сучасною суспільною культурою (кіно, ігри, Інтернет тощо), молода людина самостійно винаходить «оптимальний» варіант виходу з критичної ситуації. Серед таких варіантів переважають креативно збочені засоби фізичного впливу, які свого часу були нав'язані та втілені в підсвідомості.

Якість і кількість застосованої насильницької агресії у молодій людини підліткового і юнацького віку безпосередньо залежить від її психоемоційного стану, тобто від наявних на момент вчинення дій емоцій.

Чим стійкіше психоемоційний стан молоді людини, тим вияви некерованої агресії є менш імовірними. У випадках, коли підліток чи юнак володіє нестійкою, зірваною або нездоровою психікою, вияви зовнішньої агресії стають некерованими. За таких умов поведінка молоді людини стає неконтрольованою. За відсутності власних механізмів самоконтролю молода людина вчиняє зовнішньо насильницькі дії без мотивації, стійкого умислу та чіткого усвідомлення чи розуміння власних дій.

З-поміж головних провокаційних чинників, що безпосередньо спонукають молоду людину у підлітковому чи юнацькому віці до вчинення неконтрольованих агресивно-насильницьких злочинних дій, чільне місце посідає перманентна готовність особи використовувати раніше закладені соціокультурними інституціями збочені алгоритми вирішення критичних ситуацій,

зокрема цинізм, байдужість, холоднокривність, насилля, жорстокість, свавілля, безкарність і всездозволеність.

Застосування алгоритмів агресивно-насильницького поводження в критичних ситуаціях є цілком закономірним для молодих людей. Це пояснюється віковими особливостями психіки людини на етапі формування особистості та фізіології. Застосування агресивно-насильницьких алгоритмів молодими людьми в критичних ситуаціях належить до природних захисних функцій психіки.

На сьогодні психологічна судово-експертна діагностика наявності агресивно-насильницьких алгоритмів, що виражаються в суто злочинних намірах, інтенціях молодих осіб підліткового та юнацького віку, полягає переважно в контенті констатації звершених фактів і у винаході причин і умов, що до них призвели. Як правоохоронна система, так і громада загалом лише констатують завершені факти вчинення актів насилля. Однак системних заходів соціальної превенції невмотивованої агресивно-насильницької поведінки серед юнаків і підлітків на загальнодержавному рівні майже не вживають.

Таким чином, питання судово-експертних досліджень невмотивованої насильницької агресії в поведінці юнаків і підлітків у межах судової експертизи є актуальними.